

Põimukuu
27. päiv
2020

Nummõr
17 (470)

Leht mass 0,50 €

UMƏ LEHT

V A N A - V Ö R O M A A R A H V A U M A N K E E L E N L E H T

Laanõ Triinu võrokõisi keelemüütest

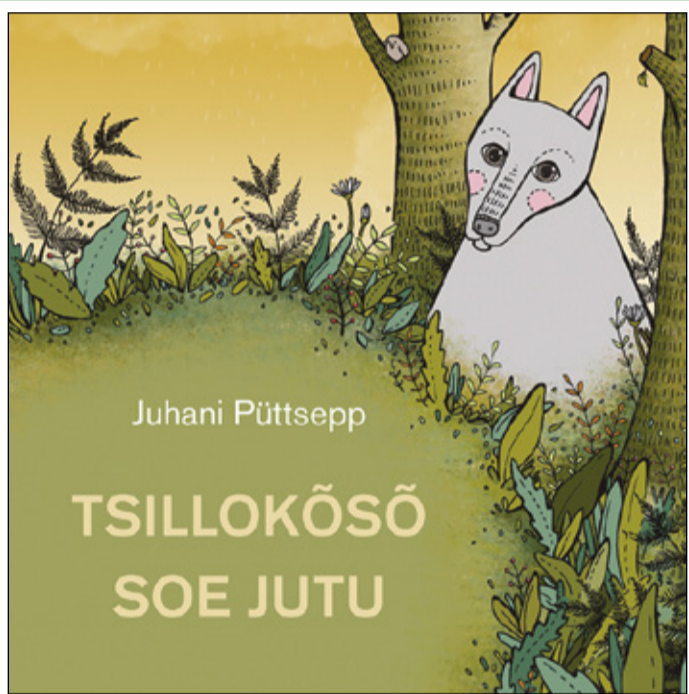
Kae lk 2

Rändäjä võrokõnõ tallo üles ehitämän

Kae lk 3

Kuis hiire es lasõ viie- meistrel tüüd tetä

Kae lk 4

Vahtsõnõ võrokeeline latsiraamat. Õkva tull' trüküst latsiraamat «Tsillokõsõ soe jutu», mis kõnõlõs väiksile latsilõ soest, kedä meil Eestin minkagiperäst peetas kuras eläjäs. A kas tuu iks nii om?

Raamadu om kirotanu luudus- ja tiidüseemis, aokiränik ja kuulmeistre Püttsepä Juhani. Pildimaailma teksti mano om loonu Möttusõ Kadi. Raamat om varramba ilmunu ka eesti keelen (2009), pisokõnõ om seod kül võro latsi jaos tävendet. Võromaa juuriga Pihõ Miina Aleksandra valisi eestikeelidse raamadu ümbrepanemisõs võro kiilde umas uurimistüüs Tarto Treffneri gümnaasiumin.

Raamadu and vällä Võro instituut.

UL

Võrol kuulutõdas võro- keelidse lõugahusõga vällä koolirahu

Timahavanõ koolirahu kuulutõdas vällä 1. süükskuul Võro liina keskplatsi pääl ja Koolirahu liin omgi seo aastak Võro liin.

Nigu egä kooliaasta alostusõn, sõlmva pidolidsõ lepungi haridus- ja tiidüsmintõri esindäjä, Koolirahu liina esindäjä, Eesti opilasesindüisi liit ja latsikaitsõ liit, SA Integratsiooni Sihtasutus, SA Kiusamisvaba Kool, MTÜ NÜ TORE. Seokõrd om ka Kooli-

rahu lõugahus (hüüdlause) võro keelen: «Süü om õigõ kotusõ pääl!»

Koolirahu liikmisega proovitas saia tuud, et opilaisi, oppajidõ, koolitüütäjide, latsõvanõmbidõ ja tõisi kooliga kõudetüisi huviliidsi jaos olõs koolikesk-kund sõbraligumb ja turvalidsõmb. Tego ei olõ ütöpäävädse sündmüsegä, koolirahu om mõttõmaailm ja haridustii osa, tuuperäst tulõ aasta joosul viil ettevõtmiisi Koolirahu liinan Võrol ja ka muial Eestin.

UL

Lajast ilmast

Hiusõ pästvä õnnõtusõst

Põimukuu alostusõn juhtu tsillokõsõ Afriga saarõriigi Mauritiusõ lähkül õnnõtus üte laivaga, kost juusk Vaiksõhe ilmamerre tuhat tonni naftat. Tegemist om näide aoluu kõgõ tõsitsõmba luuduskatastroofiiga. Mauritiusõl om mõistõtu häste kaitsa umma luudust, sääil om hulga esieräliidsi mangroovimõtsu, korallriffõ ja ilosit liivatsit randu. Turist ja kõik tuu, midä ilmamerest saa, andva inemiisile tüüd. Nüüd om kõik taa suurõn ohon, miä ummakõrda om pandnu inemise luudust kaitsma ja õlli kokko korjama. Riigi jõvvust jääs üt-sindä veitüs.

Inemise meisterdäse nafta kokko korjamisõs pikki jämehit vorstiaoliidsi kottõ. Noid tetäs tühjust plastpudõliist ja võrgust, midä täüdetäs merehainuga. Turvast vai muud hääd imevät matõrjaali sääil saia ei olõ. A kõgõ parõmb matõrjaal nafta sisse ime-mises omma inemise hiisõ. Üts kilo hiisõ tõmbav sisse 8 liitrit naftat. Tuuperäst omma inemise nakanu ummi hiisõ maaha lõikama ja noid luudusõ hääs är andma. Tuud om tennü ka üts parlamendi liigõ. Hiisõlõikaja tüütäse õkva ranna veeren. Hiisõst tetäs võrgu, minka sisse nafta tõmbas. Tegüsä inemise Prantsusmaalt ollõv lubanu Mauritiusõlõ tuvva lisas viil 20 tonni hiisõst.

yle.fi lehe päält lugõsi uudist
FASTRÕ MARIKO

Luumistalos andsõ võro keelele vunki mano

RAHMANI JAN

Seo kuu keskpaigan Ants-la vallon peetü «Vunki mano!» luumistalگو võitsõ arotusteema «Käänämi võro keele häömise tiilt tagasi». Avvohinnavõtja plaanva naada inemiisi üles kutsma tegemä väikuid asjo, miä avitanu umma kiilt alalõ hoita.

Luumistalگو vidäjä Kangro Kadri Võromaa arõnduskeskusõst lõüd, et uma keele hoitmisõ teema tähtsäs pidämine om ekämuudu õigõ. «Ilma uma keele ja kultuurilda ei olõ ka mi maakund elojõvvulinõ. Mi hindätiidmine om mi piirkunna edenemise päämine mootor,» seletäs tä.

Kangro Kadri meelest om võro keele elojõvvu man tähtsäs egä võrokõnõ, taa ei olõnõ mõnõst organisatsiooniist vai projektist. «Kõgõ lihtsämõ pannus, minka egäüts saa avita, om kõnõlda egä päiv latsiga võro kiilt.»

Teema mõttõtalgolõ välläpakja Laanõ Triinu ütles, et tahtsõ keele hoitmisõ arotu murrõst, et nuuri ja latsiga kõnõldas võro kiilt veidü. «Võro keele mõistja omma vanõmba ja nuurilõ andas taad kiilt edesi väega vähä,»

NAGLA VIIVIKA PILT

Pildi pääl omma rõõmsa luumistalگو võitja päält võidust teedäsaamist: Laaneotsa Annela, Laanõ Triinu, Fastrõ Mariko ja Tagamõtsa Tarmo.

seletäs tä. Ku teema olõ vällä pakutu, anni hindäst märku mitmõ inemise, kiä sammumuudu keele häömise ja hoitmisõst märgota tahtsõva. «Tulõ vällä, et sama murõ om hulgal tõisil inemiisil kah, kellega ma egä päiv läbi ei käü ja mõttit ei vaheta. Kampa tull' värskõ mõtlõmisõ ja tõsõ kaemisõga inemiisi. Mano tull' ka uma keele peräst murõhtavit setosid ja et tuu murõ om võrokõisil setodõga ütine, sis olõ noid asjo kuun mõistlik arotu ja lahenda,» seletäs Laanõ Triinu.

A kuis sis umma kiilt hoita ja latsilõ edesi anda? «Lõüdsemi, et võinu tetä inemiisi ütten haardvit mänge. Näütüses tetä avalik üleskutsminõ, mille nimi võinu olla «Võrokõsõ välläkutsõ», kon kutsutas üles tegemä kümne päävä joosul kümnet võro keelega kõudetüt väega väikut asja, miä and inemisele kimmüst, et tä saa keelega toimõ. Nuu olõs lihtsäs asja, näütüses poodin võro keelen ostminõ vai kõlistaminõ mõnõlõ sõbralõ, kinka võro keelen kõnõlda. Vai sis latsilõ mõnõ

vahtsõ võrokeelidse sõna oppaminõ. Säändse asja, midä egäüts saanu tetä,» kõnõlõs Laanõ Triinu.

Luumistalگو ärvõitminõ olõ Laanõ Triinu jaos rõõmsa üllätüs, a andsõ ka kimmüst mano. «Arvosaaminõ, et taad kiilt tulõssi hoita, om iks küländ lagja. Ku žürii nii otsust, om ka žürii liikmide hulgan inemiisi, kes saava arvu, et taa asi om tähtsäs,» lõüd Laanõ Triinu.

Kae mano Laanõ Triinu märgotust seo lehe märgotuskõle pääl.

Krabi külätiatril om vahtsõnõ tärniga tükk

RAHMANI JAN

Krabi külätiatrõ om lava pääle toonu vahtsõ tükk, mink päälkiri om «*» (tärn). Tükkü om kõrra mängitü uma kandi rahvalõ, a tuuga om Kuhjareve tiatristifestivaalilõ joba är tuudu ka mitu avvuhinda.

Mille tükkül sääne andsak nimi om? Krabi külätiatrõ vidäjä Mürgü Marje tuud pikält valla ei seletä: «Arvutiklaviatuuri pääl om sääne sümbol nigu tärn. Nii omgi!»

Tükk kõnõlõs tuust, kuimuu-du kohvikulõ Michelini tärni saia. «Kunagi mi alustimi Manda ja Liisu lugusiid Kiiku-su kohvikun. Nüüd tuu kohvik taht sis hirmsalõ Michelini tärni küssü ja toda mi etendüsen näütämigi. Kõik aig kõnõldas,

RAJU IGORI PILT

Õnnõlõgu avvuhinnavõtja Kuhjareve tiatristifestivaalilõ. Pildi pääl Nilovi Denis, Uusmaa Külli, Mürgü Marje, Antoni Daisy, Antoni Annika ja Pazuhaniitõ Romet.

et Eestin om teenendüskultuur väega kehva. Mi sis oppami, kuis tuud parõmbas tetä ja kuis Michelini tärni iks kätte saia,»

kõnõlõs Mürgü Marje.

Edimäst kõrda tuudi tükk lava pääle 14. põimukuu Krabi rahvamajan. «Naarõti ja plak-

sütõdi, paistu, et miildü,» lõüd Mürgü Marje. Hää vastavõtt koton andsõ Krabi rahvalõ huugu minnä tükkuga Kuhjareve tiatristifestivaalilõ. Tuu om Krabi rahva jaos tutva festivaal, Krabi tiatrõ lei sääil ütten joba kümnes kõrd. Ja seogi kõrd lätõ häste: «Saimi päävä kõgõ parõmba etendüse auhinna, ka kõgõ parõmba nais- ja miiskõrvalosa auhinna tulliva meile ja saimi viil hulga kolleegipreemjit. Olõ hää päiv õkva,» om Mürgü Marje uhkõ.

Krabi külätiatrõ sai timahava 20 aastakka vanas. Keväjäs plaanit sünnüpäävõpido tougati koroonu peräst edesi, a no põimukuu alostusõn peeti tuugi kõrraligult är. Külätiatrõ vidäjä Mürgü Marje esi kirotas ja lavastas näütemänge. Tükk «*» om Marjelõ joba 31. näütemäng.

Helüluuja ja hiire

PATTE MAIMU

Üleminevä sügüse olf mi majan Antslan sääne tramburai, et kiäki es saa enämb rahu üüse ega päivä. Asi olf nii, et hiire olli pörmandu alt tarrõ tüknü. Paras aig kah: talvõ-korterit olf vajja.

Nuu häbemäldä jüräjä jõudsõ üüses jo küüki, pedi kõik süümise asja är korjama ja käkmä. Viiemeistri Indrek pahand, et tä es saa maada: hiir olf üüse köögin jüränü. Ma ütli kül, et egas hiirekene süüdü ei olõ, enge su kõrva. Nuud kuuldva kolmandadõ tarrõ väikest krabinõtki. Panku üüses vatt kõrva, sis ei kuulõ. Egas ma esi kah hiiri ei taha, nigu kõik õigõ inemise, aga neid es olõ viil tuu süüks kiäki nännü.

Jõudsõgi aig viiemeistri tarrõ, kon näil üüse pidu algu raamaduriuli all vai klavõri seen vai sängü all. Indrek sai vihatsõs kõgõ inämb klavõri peräst, ja naksõgi mõtlõma sõaplaani hiiri vasta. Timä kõrva ei saa egä või näide krabistamist kullõlda, selle et nä kuulva joba kaugõlt ka vii kiimist ja kärbläse lindamist. Magamalda üüst väsinü, otsõ tä üles vana hiirelõksi, millel pikk nüür ka viil takan. Poodin om müvvä kül kihvti, aga toda ei julgu majan tarvita. Tuu või inemisele halv taetä.

Joba edimädsel üül löppi veitüs aos närimine, ku üüse käve üts plaks ja Indrek olf ül-

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

len ku välk – sai püündjä surnu hiire kätte nink vei tuu päivä maha matta suurõ haina sisse. Ma naksi hendäette mõtlõma: kassi käävä ringi, visaku näile õkva hommukusõõgis.

Tõsõl õdakul uursõ miis klavõrit, võtsõ ärä üte lavva ja näkse hiitünült, et hiire olliva muusikariista uurnu ja sedä jüränügi. Häda halv, aga api vajja. Muusik pandsõ löksi kla-

võri sisse. Hiire tahtsõ ka vast mängi, juusksõ mitmõköisi pilli müüdä, aga edimädsel üül es olõ Indrekul õnnõ. Hiire naard-sõ mehe üle. No mis sa tiit! Usk ei lupa kül tappa, aga ma ei lupa klavõrit tsurki.

Tä uutsõ vahtsõtt üüd, ku lät-ski häste: sai eski kats rüüvliit kätte. Kõkõ hullõmb olf tuu, et näid olf mitu ja viiemeistri es saa vahel sõba silmäle, nii

pedi tä jäl üüse talitama. Aga hiirejaht lätõ õks edesi nigu Indreku unõtuski.

Sis üte üüse parõmba unõ aigu hiilse hiir hää lihakamara manu. Tuu, eelmidsi õnnõtuiddõ seldsimiis, olf seni päsnu. Käve plaks ja Indrek üllen. Hiir olf jäänü jalga müüdä giljotiini ala ja eläsi. Indrek tull tedä mullõ üüse näütämä ja ütelf õnnõdu helüga: «Tä eläs!» Ma ütli vasta: «No tuu siiä, ma taalõ tulõtangõga näütä!» Aga vastus olf: «Ei, tappa ei tohe!»

Üüse ei saa jo ka tõisi kõrvalõ tedä matma minnä, kohe tä sis nüüd panda. Indrek tekk nii, et pandsõ hiire tühjä pangi, mis olf vällän trepi pääl, pangilõ pand kaasõ ja tollõlo kivi pääle. Tõnõ hommuku olf hiir koolnu. Indrek matsõ tä tõisi kõrvalõ hiiri surnu-aida, esi tõsinõ.

Mitmõ üü joosul püüdsõ tä kinni kokku katstõist hiirt ja nädäli peräst es kuulõ enämb eläjide jürämist.

Vähäkene aigu ildamba olf vüürüesest löks kuun kamaraga kaonu. Sääl kõrval olf mõsukauss tooli pääl ja siip kõrval, aga siipi kah es näe koskil. Indrek sis otsõ tükk aigu ümbretsõõri ja lõpus leudse löksi kavvõlt trepi alt, siip jäigi leüdmäldä. Tuu olf vast roti tüü, a viiemeistri es nakka tollõ vasta sõta pedämä tuuperäst, et jürämist es kuulõ ja sümfoonia olf kah joba valmis saanu.

Perrähuikaminõ Tatarlanõ lätõ är

Iispäivä, 10. pöimukuu vai sis rüüimä päivä õda-

gult lätõ siist ilmast är Timär Seyfullen. Täl olf rauhahädä.

Timär olf kõik neo aastaga Esti tatarlasi päamiis. Vähä tuust – tä olf ka Estimaa veidebüsrahvidõ iinotsan. A miä piäs võrokõisilõ ni setõsidõlõ tähtsamb olõma, olf taa asi, net Timär olf Esti paikkundliisi ja veidebüskiili liido iinotsan kah, a seo olf asi, miä olõ es Estin nii väega teedä-tutva, a vet õurooba veidebüskiili tegemisin ja liikmisiin olf seo väega tunt ja seost sis võro kiil ja võro

rahvas saiva tutvvas niida ku Bretagnen, Friisimaal ku ütlemä ka Katalunjan.

Timäriile miildü väega kävvü Võromaal ja Setomaal, esierälde miildü tälle muidoki sann. A tä olf kah arkiteh-ti koolitusõga miis, sis kõgõ inämb miildü tälle olla Moostõn, sääl olf tä külh mitunt tretti.

Timäl olf kah väega selge Vinne valtsuse poliitiga ja seoperäst mõistsõ tä mitu kõrda ette vällä rehkendä, mäant-sit sammõ võidas säälpuult

astu, ni sõs joba ette midägi märki.

Timärist pei väega luku Kihnu inemise. Mättä Mare ütelf, et timä jaos olf tatarlanõ üts parõmbit nõvvoand-jit.

Tahas tan võrokõisilõ üldä: är lätõ mi hää sõpr, illos olõs timmä iks meelen pitä.

ELLERI KALLÕ, kahos nüüd sis Esti paikkundliisi ja veidebüskiili liido iin-miis

Latsilõ

Vastus saada' üte nädäli joosul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiga: Uma Leht, Tartu 48, 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ' kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

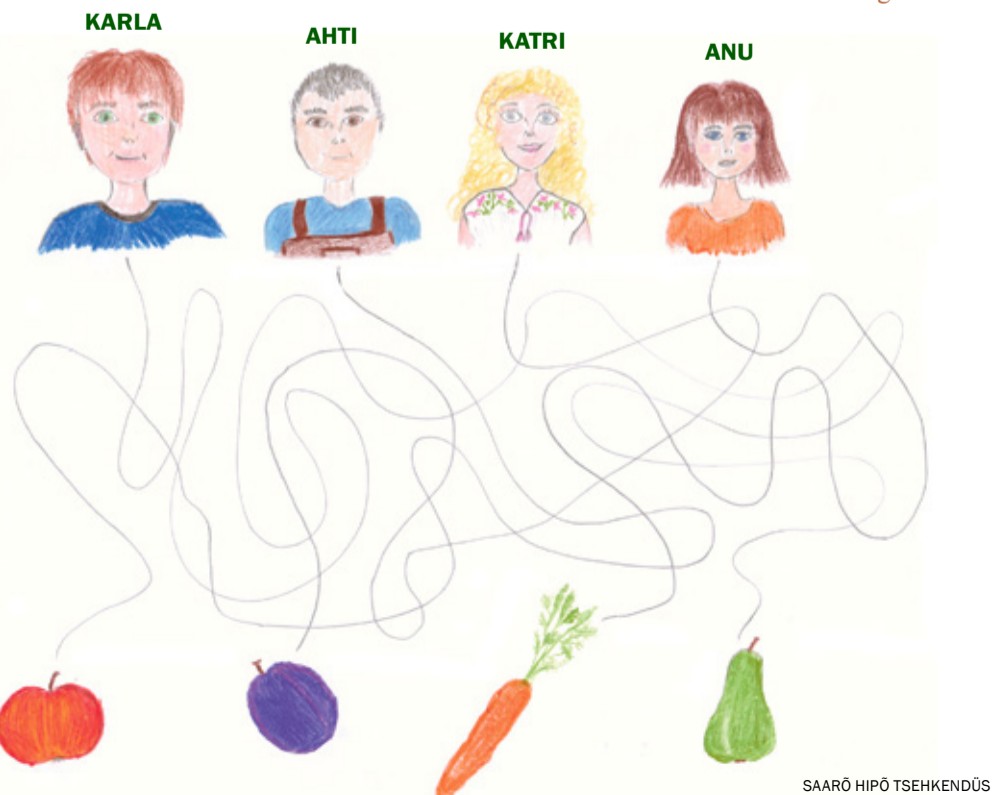
Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit latsiraamatit vai plaatõ.

Latsinukka tugõva' Võro instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus: AIAVILÄSUPP.

Avvohinna saa OLLI ROMMI (11) Tartomaalt Külitsest.

Otsi' üles, mäene aiavili kinkalõ miildüs!

Karla süü hää meelega
Ahti süü hää meelega
Katri süü hää meelega
Anu süü hää meelega

SAARÕ HIPÕ TSEHKENDÜS

Parm tsuskas

Nalapidiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Kodoliina sünnü-päiväs

Vahtsõnõ aastatuhat olf käümä lännü. Raamadukogu kõrrald reisijuhtlõ koolitusõ. Kõnõlõjas olf kutsut Eesti tunnõt aoluulanõ, kink raadiojutluisi müstlidsest Vinnemaast saami kullõlda täambädseni. Üritüs olf avalik, pääle giide olf saalin muud rahvast kah.

«Suu kuiu, ei tiä, mille külh nii,» ütelf kõnõlõja ja pal-

lõf tuvva klaasi vett. Saalin olf üts julgõ jutuga aokiränik, kes arvas: «Kimmäle tuuperäst, et olõti Katariina II tettün liinan.» Umalt puult kõnõl aoluulanõ, kuis tä Peterburin tiatrin olf istnu keisrinna Katariina II loozin. «Imelik tunnõ olf,» tunnist tä, hindäl silmin kavval helk.

Ilosat sünnüpäivä sullõ, kullakallis koduliin!

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Oppaja minku siinde!

Ma kuuli raadiost, et kuulõ tahetas haiguisi hirmuh är kinni panda ja sääne ammõt nigu «kuulmeistri» kaos aolukku. Önnõ kõgõ väikumba kooli, koh om mõni oppaja ja mõnitõist last, saava sükskuust harilikku koolitüüd alosta. Ülejäänüisi suuri kuulõ latsõ jääse kodo.

No sõs võissi ollaki haridusministri puult koolitüü ütitselt kõrraldõt. Näütüses võissi tetä vahtsõ telekuuli. Latsõ pandva hummogu teleka käümä ja kaesõ säält saatõkava nigu tunniplaani. Ku lats opis edimädsõ klassih, sõs kaes telekast lugõmisõ oppust ja kirä-

tehnikat. Ku lats opis ütsändäh klassih, kaes Tammsaarõ filme vai Brežnevi kõnnõ salvõstust. Kõik kirätüü käü puutrih, egas käsilde inämb kiäki ei kirotä. Nigu rihapulkõ ja puuluitsit mõista-i inämb kiäki esi tetä, omma ka mõnõ ütsigu inemise, kiä pleiätsiga kirotä mõistva.

Telekah om egä tunni jaos uma oppaja, nii om terve Eesti pääle vaia õnnõ mõnikümend oppajat. Piä-i jo egä kuulmeistri esi umaette digitunnõ vällä mõtlõma, ku olõmi e-riik ja meil om e-kuul. Ülejäänü oppaja võiva är mõtsa siinde minnä. Säält ei saa muud nakkust ku õnnõ puugi käest.

MUDA MARI

Kadri Voorand ja Mihkel Mälgand

5. sükskuul kell 18 Sulbi magasiidan

Pilet 20.- Perrepilet 50.- Teedüs 505 6971 vai humalajook@gmail.com